

УДК 378:[37.011.3-051:78]:784

КОСЯК Людмила Іванівна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового
диригування Криворізького державного педагогічного університету
e-mail: mila.kosyak@gmail.com

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні українська сучасна система музичної освіти орієнтується на європейські стандарти, в зв'язку з чим особливою актуальності набуває досвід фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, у якому вагоме місце посідає проблема формування вокально-мовленнєвої культури. Це питання є одним із найважливіших у процесі підготовки студентів до музично-педагогічної діяльності.

Вокально-мовленнєва культура є невід'ємною складовою високого професійного рівня сучасного вчителя музичного мистецтва, тому методика вищої школи потребує визначення її специфіки та конкретизації методичних шляхів і засобів, що сприяють ефективному формуванню цього феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування вокально-мовленнєвої культури розглядалася в роботах, присвячених загальним питанням вокально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у ВНЗ (Л. Дерев'янку, О. Маруфенко, Г. Стасько, О. Шуляр, Т. Ткаченко) та питанням оволодіння вокально-виконавською технікою (Н. Гребенюк, В. Ємельянов, А. Менабені, А. Саркісян та ін.), в роботах, які розглядали методику співу в професійному виконавстві (Л. Дмитрієв, М. Микиша, В. Морозов, В. Юшманов та ін.). Деяким аспектам формування вокально-мовленнєвої культури і розвитку співацького голосу присвячені праці Є. Малініної, Д. Огороднова, Г. Стулової, Ю. Юцевич, Я. Яранцевої та ін.. Але різнобічний аналіз проблеми показав, що специфіка формування вокально-мовленнєвої культури студентів саме в класі постановки голосу не була повноцінно досліджена. У вокально-методичній літературі ми спостерігаємо недостатню кількість розробок та наукових обґрунтувань щодо висвітлення методичних шляхів та засобів формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Мета статті – проаналізувати підходи науковців щодо специфіки формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музичного мистецтва, відібрати і розглянути найбільш дієві шляхи, форми,

методи і засоби, враховуючи при цьому те, що кожний з них має свої локальні можливості і відокремлено не може повністю забезпечити успішність формування цього складного особистісного надбання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на дослідження Л. Дерев'янка [1], ми вважаємо, що вокально-мовленнєва культура особистості – це багатомірне, комплексне поняття, що включає сукупність якостей мовленнєвої культури людини у процесі її творчої вокальної діяльності, визначає рівень вокально-мовленнєвої майстерності особистості, який базується на естетичних та фізичних можливостях голосового механізму і зумовлює інтонаційну виразність вокального мовлення.

Показниками вокально-мовленнєвої культури є дотримання нормативної літературної вимови та структурних особливостей слів у співі; дотримання лексичних норм та виражальних засобів поетичного тексту у процесі виконання вокальних творів; здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокальних навичок; володіння кантиленою, правильним фразуванням, емоційністю та музикальністю виконання; відчуття стилю вокального твору, володіння художньо-виконавською майстерністю.

Процес оволодіння показниками вокально-мовленнєвої культури відбувається в ході практичної вокальної діяльності, яку необхідно організувати так, щоб студенти постійно відчували наростання складності навчальних завдань, випробовували позитивні емоції від переживання власного успіху в навчанні, були зайняті напруженою творчою роботою. Одним з головних шляхів формування вокально-мовленнєвої культури є системність всіх форм навчальної діяльності, у процесі якої студенти-вокалісти повинні мати можливість розкрити й виявити свої здібності, особистісний потенціал, креативність. Під час навчальної аудиторної та позааудиторної діяльності студенти повинні виявляти ініціативу в процесі складання навчальних програм, пропонувати свої ідеї; самостійно працювати над якістю співацького голосу (вправи, розспівки); збагачувати власну образну палітру шляхом прослуховування та

перегляду відеозаписів професійних співаків; накопичувати варіанти інтерпретації вокальних творів шляхом прослуховування аудіо та відеозаписів, відвідування концертів, майстер-класів викладачів-вокалістів з наступним аналізом і написанням рецензій, анотацій; розширювати репертуарний список шляхом перегляду мюзиклів, опер, оперет, музичних відео та кінофільмів; робити самоаналіз власних виступів, вокально-мовленневих відчуттів, виявляти та аналізувати власні помилки; вміти самостійно підтримувати правильний режим голосового навантаження, відчувати власну межу голосового напруження; проводити міні літературно-історичне дослідження вокального твору, що виконується; проводити міні-презентації з використанням наочного приладдя й спеціально розроблених схем стосовно заданого вокального твору, його специфіки в класі постановки голосу тощо [4].

Велику роль у формуванні вокально-мовленнєвої культури відіграє самостійна робота студентів, яка є формою організації їхньої навчальної діяльності і здійснюється під прямим або непрямим керівництвом викладача. У ході такої роботи майбутні вчителі музичного мистецтва переважно або повністю самостійно виконують різного виду завдання [2]. У нашому випадку – це завдання, які сприяють формуванню всіх складових і показників вокально-мовленнєвої культури. Організація самостійної роботи студентів щодо формування цього складного особистісного надбання має три етапи: 1) постановка перед студентами мети, завдань, вказівок і роз'яснення щодо їхнього виконання; 2) період самоорганізації студентів і їхня безпосередня діяльність щодо виконання і розв'язання завдань, поставлених викладачем; 3) оцінка й підведення підсумків виконання самостійної роботи студентів [5].

Методичні шляхи формування вокально-мовленнєвої культури студентів у процесі самостійної роботи над вокальним твором:

1) пошукова робота студента стосовно віднаходження інформації про композитора, автора поетичного тексту або лібрето, відомостей щодо епохи створення твору, його стильових рис; 2) з'ясування складних епізодів вокального твору; 3) виявлення орфоепічних особливостей тексту шляхом перегляду виконань професійних співаків, які є носіями оригінальної мови вокального твору (пісні, романсу, арії); 4) відпрацювання артикуляційних недоліків шляхом виконання інтонаційно-мовних вправ; 5) слідкування за точним виконанням динаміки твору; 6) метод ілюстрації за допомогою мультимедійних технологій; 7) занурення в художній образ, характер і настрої персонажа.

Одним з найефективніших методів самостійної роботи у процесі формування вокально-мовленнєвої культури є ведення «Щоденника вокальних вражень», який повинен спонукати майбутніх учителів музичного мистецтва до сеансів художньої комунікації з вокальними творами у вигляді написання рецензій та анотацій. Він є одним із доступних, цікавих, сучасних методів, який сприяє формуванню вокально-мовленнєвої культури та художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Застосування даного методу у роботі зі студентами створить вдале підґрунтя для стимулювання пізнавальної активності молоді, сприятиме виробленню бажання у них долучатися до світу вокального мистецтва та обмінюватися своїм досвідом з іншими.

Особиста вокально-педагогічна діяльність і аналіз передового досвіду відомих науковців і викладачів вищої школи щодо специфіки формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музичного мистецтва дали можливість нам запропонувати ряд порад та методичних рекомендацій для роботи в класі постановки голосу.

1. Формування вокально-мовленнєвої культури студента слід вибудовувати згідно з його індивідуальними співацькими даними, природними якостями співацького голосу (наявність яскраво вираженого тембру, діапазону) та вмінням сприймати і виконувати методичні вказівки педагога.

2. Щоб повноцінно оволодіти вокально-мовленневими вміннями й навичками треба взяти до уваги систематичне використання розспівок, інтонаційно-мовних і фонопедичних вправ, поспівок-скоромовок, дихальних вправ, вправ на розслаблення тіла.

3. Значну частину вокальних вправ слід виконувати без фортепіанного супроводу, щоб уважно стежити за тембровою одноманітністю та чистотою звука, при цьому студент повинен оволодіти вмінням урізноманітнювати свій тембр голосу.

4. Артикуляційна система потребує як фізичного так і психологічного розслаблення, тому потрібно навчитися контролювати свої думки та емоції.

5. Необхідно поєднувати виразний спів з фонетичною чистотою і правильністю мови. Тому слід прагнути до того, щоб голосна подовжено тягнулась, щоб «а» або «о» сприймалися як безперервний потік, і тільки на певний момент швидко переривалися чітко виголошеною приголосною для переходу в нову форму.

6. Не потрібно приділяти занадто великої уваги перебільшенню артикуляції, яка впливає на якість звуковедення. У вимові приголосних повинно бути почуття міри, слід обережно

підходити до необхідного їх подвоєння, не зловживати сонорними приголосними «р», «м», «л», «н», «ж», «з», особливо наприкінці слова.

7. Правильне оформлення вокальних голосних сприяє знаходженню високої співацької позиції звуку, яка, в свою чергу, сприяє оформленню круглого академічного звучання голосу на всьому проміжку діапазону співака.

8. Важливо виробити й усвідомлено закріпити головне звучання голосу, але не плутати з так званим фальцетом, який немає ніякого фонічного значення, але іноді може бути використаний як художній елемент.

9. Корисно відпрацьовувати свою дикцію та артикуляцію перед дзеркалом.

10. Поступово, розширюючи діапазон, треба прагнути до зберігання однакового забарвлення звуку та резонування: тоді стають непомітними регістрові переходи.

11. Не потрібно пристосовувати свій голос під будь-яку позу, наприклад: широко відкритий рот, опущений язик. Це призводить до напруження, яке буде стримувати роботу голосових зв'язок та змусить голос звучати неприродно.

12. Бажано ознайомитись з історією вокального мистецтва, основними методами і теоріями співацького звукоутворення найкращих вчених, педагогів, артистів. Для цього потрібно використовувати наукову літературу, аудіо та відео записи бенефісів видатних співаків, майстер-класів викладачів-вокалістів, відвідування уроків різних викладачів з вокалу.

13. Слід дбайливо ставитися до вокального твору, до авторських ремарок, уникати незначених автором нюансів, особливо фермат і невинуватих прискорень.

14. Під час роботи над вокальним твором студент повинен мислити крупним планом, не розриваючи твір на невеликі фрази.

15. Не слід ставити спів високих нот самоціллю, адже головною є не висота ноти, а те, як вона готується попередньою фразою, який характер їй надається.

16. При правильному використанні голосу він не повинен швидко втомлюватись, однак якщо це сталося, то необхідний відпочинок.

17. Рухливість голосу необхідно розвивати із самого початку навчання, але по-справжньому рухливість починає проявлятися після багаторічних, систематичних занять з вокалу, під час граматної роботи всього голосового апарату і, особливо, при звільненні гортані.

18. Потрібно прагнути до бездоганної артикуляції, завдяки розслабленій щелепі та язика (за методикою К. Лінклейтер).

19. Найкращим способом вивчення тексту

буде вміння уявити образи, намалювати свою особисту картину подій, що відображені у вокальному творі. Адже емоції швидше реагують на образи, аніж на слова.

20. Перед кожним заняттям потрібно позитивно налаштуватися на процес співу. Це буде найбільшою запорукою успішного формування вокально-мовленнєвої культури.

21. Формування вокально-мовленнєвої культури дуже складний і тривалий процес. Тому, для позитивного результату потрібно бути впевненим у правильності своїх знань і умінь, розуміти і вміти виправляти свої помилки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, аналіз специфіки формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музичного мистецтва дозволив стверджувати, що вона є невід'ємною складовою високого професійного рівня сучасного вчителя музичного мистецтва, включає сукупність якостей мовленнєвої культури людини у процесі її творчої вокальної діяльності, визначає рівень вокально-мовленнєвої майстерності особистості, який базується на естетичних та фізичних можливостях голосового механізму і зумовлює інтонаційну виразність вокального мовлення.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні сучасної методики формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музичного мистецтва з використанням інноваційних методів і засобів у процесі навчальної аудиторної та позааудиторної самостійної вокальної діяльності студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дерев'яно Л. А. Особливості формування вокально-мовленнєвої культури як складової педагогічної майстерності майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Музичне мистецтво» / Л. А. Дерев'яно, Київський держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1993. – 21 с.
2. Задорожна Л. Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя / Л. Задорожна // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 79–85.
3. Линклейтер К. Освобождение голоса / Кристин Линклейтер; [пер. с англ. О. Грищенко]. – Москва: ГИТИС, 1993. – 176 с.
4. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних ВУЗів: монографія / Тетяна Володимирівна Ткаченко. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. – 307 с.
5. Цзяньшу Ван. Педагогічні умови формування вокально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва / Ван Цзяньшу // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 17 (276). – С. 130–131.

REFERENCES

1. Derev'yanko, L. A. (1993). *Osoblyvosti formuvannya vokal'no-movlennyevoi kul'tury yak skladovoyi pedahohichnoyi maysternosti maybutn'oho vchytelya : avtoresf. dys. ...kand. ped. nauk* [Features of the formation of vocal speech culture as a component of the pedagogical skills of the future teacher]. Kyiv.
2. Zadorozhna L. (2002). *Pedahohichni aspekty profesiyanoi pidhotovky maybutn'oho vchytelya* [Pedagogical aspects of the future teacher's professional training]. Kyiv.
3. Linkleyter K. (1993). *Osvobozhdeniye golosa* [Voice Release]. Moscow.
4. Tkachenko T. V. (2016). *Formuvannya vokal'no-stsenichnoyi kul'tury studentiv mystets'kykh fakul'tetiv pedahohichnykh VUZiv: monohrafiya* [Formation of vocal-stage culture of students of art faculties of pedagogical institutes of higher education: monograph]. Kharkiv.
5. Tszyan'shu Van. (2013). *Pedahohichni umovy formuvannya vokal'no-vkonavs'koyi maysternosti maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva* [Pedagogical conditions for the formation of vocal and performing skills of future teachers of musical art]. Lugansk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОСЯК Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: формування вокальної культури учнів середньої та вищої школи; особливості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; аксіологічний підхід до музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSYAK Lyudmyla Ivanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department Methods of Musical Education, Singing and Choral Conducting of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of vocal culture of students of secondary and higher schools; features of the professional training of future teachers of musical art; axiological approach to musical education.

*Дата надходження рукопису 10. 04. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов.*

УДК 374.015.31:7

КУРКІНА Сніжана Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: sneghana28@gmail.com

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО І ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Постановка і обґрунтування актуальності теми Новий напрям розвитку українського суспільства, що був започаткований протягом останніх років, спричиняє значні зміни в галузі політики, економіки, культури і зрештою освіти. Суспільство, зіштовхуючись з істотними змінами в багатьох сферах життя, висуває нові вимоги й до освітян, оскільки країна рухаючись у бік європейських реформ і демократизації вимагає ї від закладів освіти переходу на якісно новий щабель педагогічної праці. Дедалі більшу увагу привертають питання морального, патріотичного виховання, усвідомленого засвоєння знань, здатність до самовдосконалення у майбутньому, можливість застосування творчих, нестандартних підходів в професійній діяльності тощо.

На гуманізацію й демократизацію педагогічного процесу спрямований цілий ряд основних державних документів таких як Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Положення про ПСМНЗ початкові спеціалізовані мистецькі навчальні

заклади». Триває обговорення проекту Концепції розвитку педагогічної освіти розглянутої на Колегії Міністерства освіти і науки України 22 лютого 2018 року. Означені документи визначають законодавчу базу освітньої галузі, встановлюють пріоритетні напрями розвитку освіти в державній політиці, визначають стратегію і перспективи її розвитку.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України й відповідними Законами, здійснюється у закладах позашкільної освіти у так званих початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах, якими є школи естетичного виховання, музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові школи і студії [6].

У цих документах визначені переваги позашкільної освіти: особистісний вибір діяльності, що визначає індивідуальний розвиток особистості учня, варіативність змісту й форм організації освітнього процесу, доступність знань і інформації для кожного, адаптивність до виникаючих змін тощо.